

Laodikeia Apollon Altarı Kabartmaları

Reliefs from Apollo Altar in Laodikeia

Celal Şimşek

Gönderilme tarihi:11.09.2020

Kabul tarihi:11.09.2020

Özet

Tek parça dikdörtgen şeklinde mermerden yapılmış olan ancak ortasından kırılan iki adet kabartmalı altar bloğu 2006-2007 yılı kazı çalışmalarında Doğu Bizans Kapısı girişi önünde ortaya çıkartılmıştır. Kabartmalı panellerin geneli düşünüldüğünde; iki yanında dikine iç içe dikdörtgen çerçevenin içinde akanthus ve ranke süslemeli bordürün sınırladığı, ortada üstünde omphalosun bulunduğu ve omphalos kenarına zehrini akıtan iri yılanın dolandığı üçayaklı sehpa, sehpanın iki yanında ise dallarında Apollon kehaneti ile ilgili birer adet kuzgun olan iki defne ağacının yer aldığı Apollon altarı podyum kabartmaları olduğu anlaşılmaktadır. İmparator Augustus Dönemi'ne (MÖ 27-MS 14) tarihlenen friz bloklarında yer alan kabartmalar, tanrı Apollon'un bilicilik, kehanet ve sağlık ile olan bağlantılarını vurgular niteliktedir. Defne güzellik ve aşkı, kuzgun akıl, bilgelik, kader ve gelecekle ilgili yorumu, üçayak başarı ve zaferi, omphalos dünya ve merkezini, yılan ise sağlık, sıhhat, tedavi edilerek dertlerden kurtulma ve ölümsüzlük gibi anlamları taşıdığından, günümüzde de tıp ve eczacılığın ana sembolüdür.

Anahtar kelimeler: Laodikeia, Apollon, Asklepios, altar, yılan, üçayak, omphalos.

Şimşek C. Laodikeia Apollon Altarı Kabartmaları. Pam Tıp Derg 2020;13:843-854.

Abstract

Two rectangular relief altar blocks made of marble were unearthed in front of the East Byzantine Gate entrance during 2006-2007 excavations. Considering the relief panels in general; framed by a border on both sides with vertically intertwined rectangles and decorated interior with acanthus and ranke, a tripod in the middle with the omphalos on it and a large snake spilling its poison on the edge of the omphalos, on both sides of the tripod, there are two laurel trees with a raven on each related to Apollo's prophecy, shows that these reliefs belonged to the podium of Apollo Altar. The reliefs dated to the Emperor Augustus Period (27 BC-14 AD) emphasize the connections of the god Apollo with seer, prophecy and health. Daphne symbolizes beauty and love, raven symbolizes mind, wisdom, destiny and interpretation of future, tripod symbolizes success and victory, omphalos symbolizes world and its center and snake is the main symbol of medicine and pharmacy today, as it has meanings such as health, well-being, getting rid of troubles by treatment and immortality.

Key words: Laodikeia, Apollo, Asklepios, altar, snake, tripod, omphalos.

Şimşek C. Reliefs from Apollo Altar in Laodikeia. Pam Med J 2020;13:843-854.

Tek parça dikdörtgen şeklinde mermerden yapılmış olan ancak ortasından kırılan iki adet kabartmalı altar bloğu 2006-2007 yılı kazı çalışmalarında Doğu Bizans Kapısı girişi önünde ortaya çıkartılmıştır¹ (Res. 1-2). Kapının bağlı olduğu ve antik kentin ana çekirdeğinin yarısını içine alan sur duvarları, MS 394-395'de İmparatorlar Theodosius (MS 378-395) ve Arcadius (MS 395-408) zamanında alınan bir karar gereği Sasani akınlarına karşı, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait birçok yapının blokları kullanılarak hızlı bir şekilde yapılmıştır². Dikdörtgen çerçeveli panel içinde akanthus-ranke süslemeleri ve defne ağacının yer aldığı 1 no.lu blok (Env.no: DBK.06.93) 2006 yılında, üstünde omphalos'un yer aldığı tripoda (üçayak) sarılmış yılan ve defne ağacından oluşan 2 no.lu blok (Env.no: DBK.07.06) ise aynı alanda 2007 yılında bulunmuştur (Res. 3-5). İki bloğun duvardan tarafa gelen arka kısımlarının kaba yonulu ve kalınlıklarının da farklı oluşu, altların altta podyumu olan toikhobas üstünde kabartmalı friz blokları ve üstünde taç kısmı olan dikdörtgen şeklinde bir formunun olduğunu göstermektedir. Üstte yer alan kenet delikleri 1 no.lu friz bloğunun köşe arkasından dönüş yapacak şekilde, 2 no.lu blokta ise yandan bağlanacak şekilde açılmıştır (Res. 3). Bu panel düzenlemesinde 2 no.lu bloğun yanına gelecek ve yandan arkaya uzanacak olan üçüncü bloğun önden görülecek olan yaklaşık 38 cm olan blok kalınlığı yüzeyinde defne ağacının yaprak uçları ile

*Celal Şimşek, Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi-Arkeoloji-Klasik Arkeoloji, Denizli, Turkey, e-posta: csimsek@pau.edu.tr (orcid.org/0000-0002-4123-2372)

1 Laodikeia Doğu Bizans Kapısı çalışmaları için bkz. Şimşek 2013, 97-125, Res. 106-149.

2 Şimşek 2013, 57.

Resim 1: Laodikeia kent planı üzerinde Apollon altarı kabartmalarının buluntu konumu

Resim 2: 1 ve 2 no.lu Apollon altarı kabartmalarının kazılar sonucu buluntu durumu

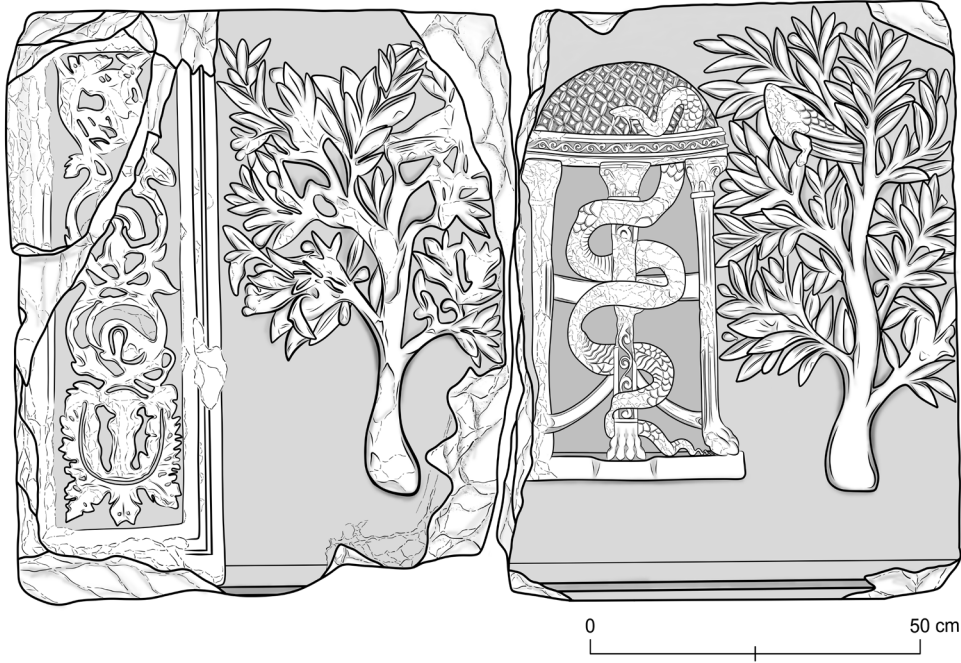
DBK.06.93-DBK.07.06

Resim 3: 1 ve 2 no.lu Apollon altarı kabartmalarının cephe, üst ve yan görünüşleri

DBK.06.93-DBK.07.06

Resim 4: 1 ve 2 no.lu Apollon altarı kabartmaları

Resim 5: 1 ve 2 no.lu Apollon altarı kabartmalarının cephe çizimi

dikdörtgen çerçeve içinde yer alacak olan ranke süslemelerinin yapılacağını ve frizlerde ön cephe simetrisinin tamamlanacağını düşünebiliriz. Bu hesaplama göre cephenin uzunluğu yaklaşık 184 cm civarında olabilir. İki kabartmalı blok düşünüldüğünde, Apollon altarının dikdörtgen şeklinde, altta toikhobat ve panel friz üzerinde taç kısmı oluşu ve ölçüleriyle, daha sonra yapılmış olan dikdörtgen şeklindeki Efes İmparator Domitian Tapınağı altarıyla benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır³.

Kabartmalı friz bloğu üzerinde yer alan defne ağaçları, kuzgunlar, üçayak ve ona dolanan yılan ile dünyanın merkezini oluşturan omphalos, tanrı Apollon kültüyle ilgili imgeler olup bunlarla ilgili mitolojiye kısaca değinmek yerinde olacaktır (Res. 4-5). En erken veri olarak Sümer mitolojisinde MÖ 2. binde yazılmış olan Gilgamiş Destanı'nda, Gilgamiş (MÖ 2800 ile 2500 arasındaki bir tarihte Uruk'u yöneten kral) ölen çok sevdiği arkadaşı Enkidu'dan dolayı kendisinin de öleceğini düşünerek tufanda tek sağ kurtulan Utnapiştim'den gençliği geri getirecek ölümsüzlük otunu nerede bulacağını öğrenir. Ölümsüzlük otunu uzun süre arayan ve sonunda bulan Gilgamiş, bu çabadan dolayı çok yorulduğundan dinlenmek ve yıkanmak için suya girer. Bu süreç içinde su kenarında elbisesinin yanında bıraktığı otu bir yılan yer ve su içinde kaybolur. Gilgamiş sudan çıktığında sadece yılanın bıraktığı derisini bulur ve ölümsüzlüğü elde edemeyeceğini anlar⁴. Bu nedenle yılan ölümsüzlük otunu içinde saklamasından dolayı, yaşam gücünün kaynağıdır. Yılan antik inanışta sonsuz hayatın olduğu öbür dünyayı temsil eder. Bu nedenle aynı zamanda yeraltı dünyasının tanrısı Hades'in yanından gelen hastalık, kötülük ve ceza olarak bilinir. Bu yönüyle yeraltı dünyasıyla ve ölenlerle bağlantı kurulmasını sağlar. Yılan diğer taraftan güç ve koruyuculuğu sembolize eder. Antik inançta yılan toprakla bütünleştirilerek, toprağın insanı beslemesi, bitki ve ağaçları yaşatması ve yaşam kaynağı olarak görülmüştür. Her dönemde yılanın zehri panzehir olarak kullanılmıştır. Derisinin değişebilir olması, yenilenme, hastalıklardan kurtulma ve ölümsüzlüğü sembolize eder. Sağlık tanrısı Asklepios kültüründe, hekimlerin yılan gibi dilsiz ve sessiz olması esas olduğundan, hastaların sırlarının kimseye anlatılmayacağını da ifade etmektedir. Pagan inancının aksine tek tanrılı dinlerde ise yılan şeytan olarak görülmüş olup Âdem ile Havva'nın cennetten kovulmasına neden olmuştur. Defne dalları

3 Wiplinger-Wlach 1996, 56-57, Figs. 74-75; Landskron 2016, 251-259, Figs. 1-6.

4 Gilgamiş, 90-121.

üzerinde betimlenen kuzgun kuşlar içinde en becerikli hayvan olduğundan, Apollon kültüründe kehanet, bilicilik ve haber veren unsur olarak kullanılmıştır.

Güzel sanatların, müziğin, biliciliğin, şifanın, sağlığın, kehanet ve büyücülüğün tanrısı olan Apollon kültüründe; uçayak başarı, zafer, kader, kehanet ve gelecekle ilgili bilgi verilmesini, omphalos dünyanın merkezi ve yönetimini, yılan da sağlık-sihhat, yaşam ve ölümsüzlük gibi birçok kavramı sembolize etmektedir. Üçayağa dolanan yılanın tabla üzerinde yer alan omphalosun yanına zehrini akıtması; dünya ve dünya insanlarına sıhhat ve sağlık, başarı ve mutluluk verilmesi, dertlerinden kurtulmaları gibi birçok imgeye karşılık gelmektedir.

Antik dönemde yılan Apollon'un simgelerinden sadece biri, ancak sağlık tanrısı Asklepios'un ana simgesidir. Mitolojiye göre hekim tanrı Asklepios, tanrı Apollon ve ölümlü bir kadın olan Koronis'in birleşmesinden doğmuştur⁵. Koronis bu çocuğa hamileyken yaşlandığında tanrının kendisinden bıkip uzaklaşacağından korkarak, bir ölümlü olan Elatos'un oğlu Iskhys ile evlenir. Apollon sevdiği Koronis'i gözetlemesi için görevlendirdiği kutsal kuşu kuzgundan bu olayı öğrenir ve öfkesinden beyaz olan kuşu siyaha çevirir. Arkasından Koronis'i öldürür ve karnında yaşayan çocuğu (Asklepios) çeker çıkarır. Apollon, oğlu Asklepios'u Kentaur Kheiron'a emanet eder. Kheiron O'na tıbbi öğretir. Asklepios çok geçmeden tıp alanında babası Apollon'un da yol göstermesiyle üstün maharetler kazanır. Hatta ölüleri tekrar diriltmenin çaresini bulur. Athena'dan aldığı Gorgo Medusa'nın damarlarından akan kanın sol taraftan akanının çok zehirli olduğunu, sağ tarafından akanın ise şifa verici olduğunu keşfederek, bu sayede birçok insanı diriltir. Asklepios'un dünyanın düzenini bozacağından korkan baş tanrı Zeus O'nu yıldırımlarıyla öldürür. Apollon da babasına bir şey yapamayacağı için O'na yıldırım sağlayan Kyklopları öldürür⁶. Hekimlerin babası sayılan Hippokrates'in Asklepios'un soyundan geldiğine inanılmaktadır⁷.

Sağlık tanrısı Asklepios, Klasik sanat içinde genelde sopasına dolanan ya da yanında yer alan yılanıyla, kızı sağlık temizlik, hijyen tanrıçası Hygieia ise elinde tuttuğu yılanla, vazolarda, sikkelerde, gemmelerde, kabartma ve heykellerde sıklıkla betimlenmişlerdir⁸.

Defne ağacına gelince (Res. 4-5- 7-8); Apollon'un Irmak tanrısı Peneios'un kızı Nympha Daphne'ye âşık olması, Nympha'nın bu aşka karşılık vermemesi ve Apollon'un peşine düşmesi, tam yakalayacağında Daphne'nin babasına yalvarmasıyla O'nu defne ağacına dönüştürmesi sonucunda, bu ağaç Apollon'a adanmıştır⁹. Bu mitoloji İmparator Augustus Dönemi'nde (MÖ 27-MS 14) eserler veren antik kaynaklardan Ovidius'ta (I. 455-565) "... İlkın Daphne Peneia'yı sevmiştı Phoebus (Apollon) rasgele değil bu...gererken yayının kirişini, yılanı tepeledikten sonra...azgın Python'un sayısız okla...Seviyor, yanıyor Phoebus, Daphne ile evlenmek için, umuyor dileğinin olacağını... Phoebus kırlarda gezer gönül eğlerdi tek başına...dur nympha, koyun kurttan kaçır, geyik aslandan, titrek kanatlı güvercinler kartaldan, kimi de düşmandan...ey baba kurtar beni, ey yeryüzü, varsa senin gibi Tanrılık gücü ırmaklarının da, dönüştür beni, kaldır güzelliğimi, kurtar beni. Bir gevşeme başlamış elinde kolunda yavaştan, yakarınca. İncecik kabuklar örtmüş yumuşacık göğsünü. Saçları yaprağa dönüşmüş, kolları dallara. Birer kök olmuş çevik ayakları toprakta... seviyor Phoebus onu gene, sarmış sağ kolunu kütüğe, bir yürek vuruşu sezdi kabukta. Kucakladı dalları canlıymış gibi kollarıyla. Öptü bir süre kütüğü. Ağaç duymadı öpücükleri. Bağırıldı yürekten tanrı: Karım olmadın, adımla anılan bir ağaç oldun artık. Seninle süslenecek saçlarımız, sadağımız, kavalımız. Sen süsleyeceksin Latium yiğitlerini giderken..." şeklinde aktarılmıştır. Ağaca dönüşen Daphne, Apollon tapınınının ve kehanetinin ağacı olmuş, tüm tapınaklara, altar (tanrıya sunum alanı) ve kehanetle ilgili kuyuların başına dikilmiştir. Klasik sanat içinde Nympha Daphne'nin Apollon'dan kaçarken ağaca dönüşmesi sevilerek işlenmiştir¹⁰. Mitolojinin Rönesans'ta da önemini koruduğunu günümüze ulaşan resim, kabartma ve heykellerden anlamaktayız¹¹.

5 Erhat 1978, 67-68; Grimal 1997, 101-102, 400; Agizza 2001, 199.

6 Erhat 1978, 67-68; Grimal 1997, 81, 102, 400; Agizza 2001, 199-200.

7 Grimal 1997, 102.

8 Holtzmann 1984, 863-897, Abb. 1-389; Boardman 1995, 74, 77, 131, Figs. 67, 89, 137.

9 Hamilton 1996, 80-81; Grimal 1997, 80.

10 Simon-Bauchhenss 1984, 425-426, Abb. 446, 452.

11 Boucher 1998, 42-45, Figs. 35-37.

Resim 6: 1 no.lu Apollon altarı kabartmasından panel içinde yer alan akantus ve ranke süslemesi detayı

Apollon kehanetin, biliciliğin ve güzel sanatların, müziğin tanrısıdır. Tanrı Hera tarafından gönderilen ve tüm ekinleri yok eden, hayvanları telef eden, insanlara kan kusturan Python denilen dev canavarı (ejderha) öldürerek¹², öldürdüğü yerde Pytho (sonra Delphoi adını alır) kehanet ve bilicilik merkezini kurar. Delphoi Tapınağı'nda dünyanın göbeği sayılan (omphalos) bir çukurun üstüne üçayaklı sehpa yerleştirilip, tanrının bilici kadını Pythia bu üçayak üstüne oturarak ve çukurdan yükselen gazlarla kendinden geçerek insan kaderiyle ilgili bilgiler vermiş¹³. Pytho (Delphoi)'daki tapınak için MÖ 8.-7. yy'da yaşayan Smyrnalı (İzmir) ozan Homeros İlyada'da (IX. 404-405) "...canın yerini hiçbir şey tutmaz dünyada, ne bakımlı İlyon'un, Akhalardan önceki zenginliği, ne de okçu tanrı Apollon'un, taşlı Pytho'da mermer tapınağında saklı hazineler...üçayakları, kızıl yeleli atları satın alırsın..." şeklinde bilgi vermiştir. Daha sonra tanrı Apollon bu kehanet merkezinden üçayağı çalmaya çalışan kardeşi Herakles ile de mücadele etmiş ve üçayağı, dolayısıyla bilicilik merkezini korumuştur¹⁴. Bu nedenle tanrı Apollon'un kült, kehanet ve bilicilikle ilgili olarak en önemli unsurları arasında defne ağacı, yılan, kuzgun, omphalos ve üçayak gelmektedir¹⁵. İki kardeş olan Apollon ve Herakles arasında yapılan üçayak mücadelesi Klasik sanatta vazo resimleri ve kabartmalarda sevilerek kullanılmıştır¹⁶.

Orijinali Hellenistik Dönem'e (MÖ 3.-2. yy) tarihlenen Kyrene Apollon heykelinde yarı çıplak tanrı, kütüğe dolanan yılan, sadak, yay ve liriyle betimlenmiştir¹⁷. Sparta'da bulunan MÖ 4. yy'a tarihlenen bir adak kabartması üzerinde Apollon ve Artemis betimlenmiş olup aralarında ise omphalos ve iki

12 Apollon'un Python'u öldürmesi için bkz. Lambrinudakis et.all. 1984, 303, Abb. 1000-1001abc; Carpenter 2002, 72-73, 91, Res. 103-104.

13 Erhat 1978, 53; Grimal 1997, 79-80.

14 Grimal 1997, 80.

15 Lambrinudakis et.all. 1984, 197, 204, Abb. 66, 145d; Simon-Bauchhenss 1984, 410, 455-457, Abb. 332, 587.

16 Apollon ve Herakles arasındaki üçayak mücadelesi için bkz. Carpenter 2002, 43-44, 61, Res. 72-73; Pedley 1999, 159, Abb. 6.19; Lambrinudakis et.all. 1984, 306-307, Abb. 1013, 1019, 1023, 1029-1030, 1034; Simon-Bauchhenss 1984, 418-419, 454-455, Abb. 406-407, 409-410, 579.

17 Smith 1995, 65, Fig. 75; Lambrinudakis et.all. 1984, 211-212, Abb. 222.

Resim 7: 2 no.lu Apollon altarı kabartması; yılan dolanmış uçayak, omphalos ve dalında kuzgun olan defne ağacı

Resim 8: 2 no.lu Apollon altarı kabartması; yılan dolanmış uçayak, omphalos ve dalında kuzgun olan defne ağacı detayı

kuzgun yer alır¹⁸. Yontucu Leochares (MÖ 4. yy) tarafından yapılan ve bir Roma kopyası olarak Vatikan'da sergilenen Apollon Belvedere heykelinin yanındaki kütüğün üzerinde ve Apollon Lykeios heykelinin yaslandığı kütük üzerine yılanlar dolanmış şekilde betimlenmiştir¹⁹. Antik dönem heykellerinde tanrı Apollon yanında yer alan üçayak, defne ağacı ya da bir kütüğe dolanan kutsal yılan ile birlikte gösterilmiştir²⁰. Bunun yanında Apollon, kabartmalarda ana kült ve kehanet unsurları olan üçayak, yılan ve omphalos ile birlikte betimlenmiştir²¹. Geç Hellenistik Dönem'e (MÖ 125) tarihlenen Zeus, Muzalar ve Homeros'un İlyada ve Odysseia destanları nedeniyle tanrısallaştırıldığı 27 figürün yer aldığı Prieneli Archelaos kabartmasında, tanrı Apollon omphalos'un yer aldığı mağara içinde ayakta giyimli ve liriyle birlikte gösterilmiştir²². Antik dönemde omphalos ve bazen omphalos'a dolanan kutsal yılan kabartmalarda ve duvar resimlerinde sevilerek kullanılmıştır²³.

Kabartmalı frizlerde gösterilen sanat anlayışı (Res. 4-5), İmparator Augustus (MÖ 27-MS 14) ile başlayan birinci Klasistik stili yansıtmaktadır. Özellikle bu stil canlı ve sağlıklı görülen iki defne ağacının yapraklarının sık, dolgun, semiz, aynı zamanda meyveleriyle birlikte ve dal üzerinde iki kuzgunun da betimlenişiyile doğa içinde sanki bir resim tablosu gibi yapılmıştır. Betimlemelerdeki bu dinamik anlayışı metalik etkinin açıkça hissedildiği üçayak bezemelerinde, tabla kenarının ve dünyanın merkezini sembolize eden omphalos bezemelerinde de görmek mümkündür (Res. 4-5, 7-8). MÖ 13-9 yıllarında Roma'da yapılan Ara Pacis (Augustus Barışı) Altarı'nda betimlenen bitki, insan ve hayvan kabartmalarında Augustus Dönemi'nin politik propagandası olarak verilen barış, huzur, zenginlik ve mutluluk anlayışı sadece insanlar için değil, doğanın cömertliğinde de vurgulanmıştır²⁴. Augustus'un eşi Livia Evi duvar resimlerinde Augustus Dönemi'nin politik propagandası olarak doğanın tüm cömertliğini sunduğu yeşillikler içindeki villanın bahçesinde bitkiler, ağaçlar, ağaçların meyvelerinden beslenen ve cıvı cıvı uçan kuşlar, dönemin genel sanat anlayışını göstermektedir²⁵. Bu zenginliği 1 ve 2 no.lu Laodikeia Apollon Altarı kabartmalarında defne ağaçlarında görülen perspektif ile ince detaylı işçilik, halen Geç Hellenistik Dönem sanat anlayışının devam ettiğini göstermektedir (Res. 4-5, 7-8). Ayrıca üçayakta görülen metalik etki ve bacaklarda yapılan kıvrık dal ve filizler, yarım küre omphalosda görülen titiz işçilik ve dörtlü yapraklardaki detaylandırma ile yılanın çok canlı ve detaylı olarak verilmesinde de Augustus Dönemi'nin sanat anlayışını görmek mümkündür (Res. 4-5, 7-9). Bu tarihlere destekleyen diğer bezeme de 1 no.lu kabartmalı frizin sol tarafında iç içe çerçeve içinde gösterilen akanthus ve rankelerin stildir.

Laodikeia Apollon Altarı'nın ana sahnesinin (1 no.lu parapet) sol kenarına dikine yerleştirilerek sınırlandırılan ve bir nevi parapet babası gibi düzenlenen çerçeve içinde akanthus ve üzerinde yer alan kıvrık dal bezemeleridir (Res. 4-6). Kötü korunma durumu sebebiyle bezeme yüzeyinde izlenen yoğun aşınma ve şekerlenmeler bezeme detaylarının kaybolmasına sebep olmuştur. Ancak, kıvrık dala ait bezeme şeması ve işçiliğe ait yer yer izlenebilen detaylar motifin stil kritiğinin yapılmasına izin vermektedir. Altta üç yapraklı bir akanthus demeti içerisinden yükselen iki ana dal birbirleri çevresinde dolanarak ve burğu şeklinde bir sarmal oluşturarak parapet üst profili altında sonlanır. Ana dallardan filizlenen yan dalların oluşturduğu üç adet spiral merkezine, çiçek rozetler yerleştirilmiştir. Altta akanthus demetini saran çanak-yapraklar derin bir kanalla ayrılmış, motife ait diğer örgelere oranla daha iyi korunan yaprak yüzeylerinde damla formu yaprak gözleri izlenebilmektedir. Kıvrık dal motifi, olasılıkla yüksekliği sınırlı olan bezeme alanı sebebiyle küçük dal sürgünleri haricinde doldurma motifi kullanılmamış olmasına rağmen sıkışık ve kalabalık görünümüdür.

Kıvrık dal motifinin altar üzerindeki sınırlı kullanım alanına bağlı olarak farklı bir dizem ile karşılaşılır. Bilindiği üzere kıvrık dal genel anlamda tek yönde ilerleyen bir ana dal üzerine kurulu kompozisyon uygulamasına sahipken, Laodikeia Apollon altarı kıvrık dalında aynı yönde uzayan iki ana dal dizimi izlenmektedir. Bu dizimin en belirgin örneğine Ankyra Augustus Tapınağı (MÖ 25-

18 Boardman 1995, 131, Fig. 140; Lambrinudakis et.all. 1984, 267, Abb. 679b.

19 Boardman 1995, 73-74, Figs. 64-65; Lambrinudakis et.all. 1984, 198-199, Abb. 79.

20 Lambrinudakis et.all. 1984, 193-194, 210, Abb. 39fn, 200i; Simon-Bauchhenss 1984, 374, 377, 379-381, 383-384, Abb. 39, 40a, 52, 54i, 56a, 61k.

21 Simon-Bauchhenss 1984, 415, 449, Abb. 375a, 519.

22 Havelock 1981, 200-201, Fig. 170; Smith 1995, 187, Fig. 216.

23 Simon-Bauchhenss 1984, 412-413, Abb. 349, 356.

24 Augustus Ara Pacis Barış Altarı için bkz. Rossini 2006; Kleiner 1992, 90-99, Figs. 71, 73, 78-80.

25 Gasparri-Paris 2013, 383-387.

Resim 9: 2 no.lu Apollon altarı kabartmasından yılan dolanmış üçayak detayı

MS 14) cella kapı sövesi üzerinde yer alan kıvrık dal motifinde karşılaşılır²⁶. Motif dizemindeki bu farklılık dışında, bezemeye ait dalların boynuzsuz ve en üstte çok küçük bir yüzeyde izleyebildiğimiz yivli yapısı dikkat çekicidir. Bezemede boydan boya yivli bir şekilde devam ettiği anlaşılan ana dallar, yan dalların serbestçe açılması ve sınırlı alana rağmen bezeme yüzeyinin gerisinde kalan boşluklar; Magnesia Artemis Tapınağı anta başlığı²⁷, Khrysa Apollon Smintheus Tapınağı siması²⁸, Letoon Leto Tapınağı siması²⁹ ve Pergamon Zeus Sunağı³⁰ gibi Hellenistik Dönem'in önemli örnekleri ile paralel stil yansımaları gösterir. Ancak, Laodikeia Apollon altarı kıvrık dalında kabartma yüksekliğinin artmasına rağmen bezeme konturlarındaki yumuşak işçiliğin Hellenistik Dönem örneklerinde izlediğimiz sert stilin aksine örgelere daha plastik bir görünüm sağladığı dikkati çekmektedir. Ayrıca, MÖ 1. yy'ın ilk yarısına ait örneklerin karakteristik özelliği olan ince hatlarla işlenmiş ana dalların Laodikeia Apollon altarı örneğinde hacim kazandığı ve yan dalların oluşturduğu spirallerin bezeme kuşağı içerisinde karakter kazanmaya başladığı izlenmektedir. Söz konusu stil göz önüne alındığında Laodikeia Apollon altarı kıvrık dal bezemesi; Geç Hellenistik Sagalassos Kuzeybatı Heroon frizleri³¹, MÖ 4/3 yıllarına tarihlendirilen Ephesos Mazaeus Mithridates Kapısı³² ve Stratonikeia Augustus İmparatorlar Tapınağı³³ ile benzer stil özellikleri göstermektedir. Sonuç olarak, altarda yer alan kıvrık dal motifi tipolojisi ve bezeme stili değerlendirildiğinde, Augustus Dönemi (MÖ 27-MS 14) içerisine tarihlenmesi uygun olacaktır. Laodikeia Apollon altarı kıvrık dalı, bir yandan Hellenistik Dönem bezeme geleneğinin izlerini taşıırken aynı zamanda Erken İmparatorluk Dönemi ile birlikte kendisine farklı bezeme alanları bulmaya başlayan bu motifin, altar gibi önemli bir kabartmalı alanda kendisine yer bulduğu özel bir örnektir.

Altara ait iki parça halindeki kabartmanın olasılıkla Laodikeia Kuzey (Kutsal) Agora'dan getirilerek MS 5. yy. başlarında kentin sur duvarlarıyla çevrilmesinde dolgu malzemesi olarak Doğu Bizans

26 Rumscheid 1994, 293, Taf. 4.6.

27 Rumscheid 1994, Taf. 84.3-6; Can 2006, 314, Res. 2.

28 Bingöl 1980, 127, Abb. 5; Rumscheid 1994, Taf. 19.1-2; Can 2006, 314, Res. 3.

29 Rumscheid 1994, Taf. 126; Can 2005, 39, 156, Kat.no: 35, Lev. 2c.

30 Schede 1909, Taf. VIII. 52; Rumscheid 1994, Taf. 209.2-4, Taf. 124.2-4; Can 2005, 38, 167, Kat. no: 56, Lev. 1b.

31 Vandepuut 1997, Taf. 6.2

32 Weigand 1914, 51; Wilberg 1923, 56; Alzinger 1974, 109, Abb. 4-5, 161-163; Stročka 1981, 35; Ganzert 1983, 162; Pülz 1989, 29; Rumscheid 1994, Cat. 42, Taf. 37. 1-2, 38.8; Vandepuut 1997, 155, Taf. 82.2

33 Tırpan 1998, 34-36, Res. 31-36; Can 2005, 48-49, 181, Kat. no: 82, Lev. 48c.

Kapısı'nda tekrar kullanıldığı düşünülebilir (Res. 1-2). Laodikeia'da iki tiyatro arasında yer alan yaklaşık 36 bin metrekarelik dikdörtgen düzlükte, İmparator Augustus Dönemi'nden (MÖ 27-MS 14) itibaren Zeus ve Athena tapınağı, naiskoslar ve altırların yer aldığı temenos alanının varlığı bilinmektedir³⁴. Diğer taraftan Artemis, Apollon ve İmparatorluk kültürüne ithaf edilen Tapınak A'da ise Antoninler Dönemi'nden (MS 2. yy) önceye tarihlenen herhangi bir veriye ulaşılamamıştır³⁵. Bu nedenle Apollon Altarı kabartmaları orijinalde Kuzey (Kutsal) Agora içinde yer alan Apollon naiskosu ve altırlarına ait olabilir.

Kabartmalarla ilgili kısa bir değerlendirme yapacak olursak (Res. 1-9); friz blokları üzerinde defne ağaçları, kuzgunlar, üçayak, üçayağa dolanan yılan ve omphalos simgeleri bir arada kullanılmıştır. Bunlar tanrı Apollon'un bilicilik, kehanet ve sağlık ile olan bağlantılarını vurgular niteliktedir. Defne güzellik ve aşkı, kuzgun akıl, bilgelik, kader ve gelecekle ilgili yorumu, üçayak başarı ve zaferi, omphalos dünya ve merkezini, yılan ise sağlık, sıhhat, tedavi edilerek dertlerden kurtulma ve ölümsüzlük gibi anlamları taşıdığından, günümüzde de tıp ve eczacılığın ana sembolüdür.

KATALOG

Orta gözenekli hafifçe gri benekleri olan beyaz mermerden yapılan tek parça, ancak ortasından kırılan kabartmalı friz bloğu 2006 ve 2007 yılında Doğu Bizans Kapısı'nda bulunmuştur. Söz konusu bloklar; 1 no.lu Friz Bloğu (Env.no: DBK.06.93) ve 2 no.lu Friz Bloğu (Env.no: DBK.07.06) şeklinde ele alınarak incelenmiştir. 1 no.lu blok köşe, 2 no.lu blok ise onu takip eden ön sıra podyum bloğudur.

A)- 1 No.lu Friz Bloğu (Env.no: DBK.06.93): Uzunluk: 78 cm, Kalınlık: 38 cm, Yükseklik: 89 cm, Kabartma Yüksekliği: 85 cm, Gen: 31 cm, satıhtan kabartma çıkıntısı 3 cm (Res. 1-6).

Dikdörtgen formlu bloğun sol üst ve alt köşeleri ile yan ortası, sağ üst köşesi ve alt bölümü kırık ve eksiktir. Aynı zamanda blok üzerindeki bitkisel bezemeler (ranke ve defne ağacı) ile kuş figürünün (kuzgun?) üzerinde de küçük kırıklar, deformasyon ve aşınmalar mevcuttur. Rankeli bezemelerin yer aldığı bölümün sol üst köşesinde yer alan kırık parçanın bulunan kısmı, restorasyonla birleştirilmiştir.

Friz bloğunun sol tarafında 31 cm genişliğinde, 89 cm yüksekliğinde iç içe üç çerçevenin yer aldığı dikdörtgen formlu panel bulunmaktadır. 2,5 cm genişliğinde dış bükey profil ve 3,5 cm genişliğindeki iç bükey profilli çerçeve içinde, altta yaprakları iki köşe ve yanlarda aşağıya döndürülen, iki yanda ise yukarıya doğru uzatılan, yaprak uçları kalemle göz göz açılarak işlenen akanthus yaprakları içinden çıkan yukarıya doğru dairesel şekilde üst üste üç kat uzanan sarmal dallar, tomurcuk, yaprak ve filizlerden oluşan ranke süslemesi yer alır. Ancak süslemede sarmal dallar ve aralarındaki doldurucu bezeklerin kullanılmış oldukları görülmekte olup yoğun tahribattan dolayı bunların figür olup olmadığı anlaşılmamaktadır. Özellikle bu panelde akanthus yaprak uçlarının açılmasında matkap değil kalem kullanılmış olduğu görülmektedir.

Panelin sağındaki geniş yüzeyde bir defne ağacı betimlenmiştir. Ağacın gövde alt kısmı zemin perspektifi düşünülerek, düz yüzeyin biraz üstünde sonlandırılmıştır. Altta daha kalın olan gövde üste doğru incelerek yükselmekte ve iki yanda uzanan dalların uç ve aralarında sık ve kabarık halde defne yaprakları, yapraklarının aralarında ve uçlarında ise yuvarlak meyvelerin işlendiği görülmektedir. Ağaçta dal geçişleri ve yaprak aralarında yer yer kalem izleri seçilebilmektedir. Ağacın sağ üst kısmındaki yaprakların arasında, sağa dönük profilden betimlenen kuş figürü (kuzgun?) yer almaktadır. Yoğun tahribattan dolayı kuşun detayları tam olarak seçilememektedir.

Bloğun alt kısmında 2,7 cm yüksekliğinde ve 5,6 cm genişliğinde profilli bölüm yer alır. Ayrıca sağ üst arka köşesinde 3x4 cm ebadında, 5,5 cm derinliğinde dikdörtgen kenet deliği bulunmaktadır. Kenet deliğinin önünde kare şeklinde 5x4,5 cm ebadında, 4,5 cm derinliğinde olan dübel deliği üzerine gelen olasılıkla taç bloğu ile ilgilidir. Blok yüzeyi perdahlanmıştır.

34 Şimşek 2013, 274-296, Res. 371-403; Şimşek 2019, 42-48, Res. 57-71.

35 Şimşek 2013, 245-274, Res. 326-370; Şimşek 2019, 20-23, Res. 17-22.

B)- 2 No.lu Friz Bloğu (Env.no: DBK.07.06): Uzunluk: 71 cm, Kalınlık: 41 cm, Yükseklik: 90 cm, Ağacın Satıhtan Yük: 5,5 cm, Üçayağın Yük: 48,5 cm, Gen: 28 cm, Yılanın Satıhtan Yük: 5,4, Omphalos 12x30 cm (Res. 1-5, 7-9).

Dikdörtgen formlu olan ikinci bloğun köşe ve kenarlarında çok küçük kırık ve eksiklikler vardır. Bloğun sağ üst köşe kısmında üçgen şeklinde sonradan kesilmiş olan ve tamiratla ilişkili 13 cm uzunluğunda, 3-8 cm yüksekliğinde üçgen bir bölüm yer almaktadır. Alt kısmında ise 5,5 cm yüksekliğinde olan iki kademeli dışa çıkıntı yapan profil bulunur. Yüzeyin sol tarafında dikdörtgen kesitli 3,5x33 cm olan çıkıntılı bir zemin üzerine Apollon'un simgelerinden olan yılanın dolandığı üçayaklı sehpa ve üzerinde yarım küre omphalos betimlenmiştir. Sehpanın bacaklarında belirli kısımlarda yoğun olmak üzere mermerde oluşan şekerlenmeye bağlı erime ve deformasyonlar söz konusudur. Üstte sehpa tablasıyla birleşme yeri daha geniş Korinth plaster başlığı şeklinde düzenlenmiş ve üçayağın bacakları dikey çizgilerle profilendirilmiş olup iki yandakiler profilden, ortadaki ise cepheden gösterilmiştir. Cepheden gösterilen orta bacak üzerinde spiralli dal ve filiz süslemelerinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayakları ise pençeleri ile aslan ayağı şeklinde yapılmıştır. Ayrıca üçayağın bacaklarında sağlamlığı arttırmak ve dengeyi sağlamak için orta ve alt bölümde iki yanda aslan ayağının üstünden hafif yükselerek ortada birleşen şerit şeklinde çıkıntılı lama çubuklarla birbirine bağlanmıştır. Bu haliyle üçayak ve tablasındaki metalik etki net bir şekilde izlenebilmektedir. Sağ ve sol aslan ayakları profilden, ortadaki aslan ayağı ise cepheden betimlenmiştir. Özellikle sağ kenarda yer alan bacak ve ayak yoğun şekilde tahrip olmuştur. Ortada yer alan ve cepheden işlenen üçayağın tabla kısmında altta ve üstte profil çıkıntısı yapan ve fazla yüksek olmayan kenar kısmında kıvrık dal ve filizlerin olduğu bant süsleme yapılmıştır. Üçayağın tablası üzerinde altında ince profil çıkıntısı olan yarım küre şeklinde omphalos yer alır. Omphalosun üzeri ortasında kabarık noktaların yer aldığı baklava dilimi şeklinde, ancak ortaları kare şeklinde çizgili olan ve birbirini simetrik takip eden dörtlü yapraklar şeklinde zarif süslemeler ile dekore edilmiştir.

Üçayağın cepheden yapılan orta bacağına sarılarak dolanan, kıvrık kuyruğu ise sağda pati yanından itibaren kaide üstüne temas eden iri yılan, yukarıya doğru kıvrılarak uzanmakta olup kazan tablasının iç yanından yine kıvrılarak üst bölüme çıkmış, başı omphalos yanına uzanmakta, ağzı açık ve sivri uzun dişleri görülmektedir. Bu haliyle yılan omphalos yanına zehrini akitmektedir. İri yılanın pulları detaylı bir şekilde işlenmiş, üzerinde yoğun tahribat ve mermerin erimesine bağlı olarak detay kayıpları söz konusudur. Yarım daire şeklinde betimlenen omphalosun üzeri yaprak şekliyle oluşturulan baklava dilimi ve ortasında nokta bezek ile süslüdür.

Üçayağın sağında 1 no.lu blokta olduğu gibi, ancak detayları daha iyi korunabilen ve perspektif göz önüne alınarak yapılan bir defne ağacı yer alır. Ağacın gövde alt kısmı da yine zemin perspektifi düşünülerek, düz yüzeyin biraz üstünde sonlandırılmıştır. Altta daha kalın olan gövde, üste doğru incelerek yükselmekte ve iki yanda uzanan dalların uç ve aralarında sık ve kabarık halde defne yaprakları, yapraklarının aralarında ve uçlarında ise yuvarlak meyvelerin işlendiği görülmektedir. Bu ağaçta sağ tarafta yer alan dal uçlarının devamı yana gelecek olan blokta işlendiğinden, bu bölüm kesik olarak görülmektedir. Ağaçta dal geçişleri ve yaprak aralarında yer yer kalem izleri seçilebilmektedir. Defne ağacının sol üst kısmında yaprakların arasında, sola dönük profilden betimlenen kuş figürü (kuzgun?) yer almaktadır. Kuşun başı kırık olup bacak, kanat ve kuyruğa doğru uzanan tüy detaylı kalabilmiştir.

Bloğun sağ üst kenarında dikdörtgen şeklinde 2x4 cm ebadında, 5,5 cm derinliğinde yana gelecek olan bloğu bağlamak için kenet deliği bulunmaktadır. Ayrıca bloğun yan kısmında 11 cm genişliğinde ve 71 cm yüksekliğinde olan dikdörtgen formlu anathyrosis işlenmiştir. Alt kısmında ise iki kademeli profil yer alır. 1 no.lu bloğun aksine 2 no.lu bloğun zemininde son ince işçilik arkasından perdahlama yapılmamıştır.

İki friz bloğunun yer aldığı kabartmalı panellerin geneli düşünüldüğünde; iki yanında iç içe dikdörtgen çerçevenin içinde akanthus ve ranke süslemeli bordürün sınırlandırdığı, ortada üstünde omphalosun bulunduğu ve omphalos kenarına zehrini akıtan iri yılanın dolandığı üçayaklı sehpa, sehpanın iki yanında ise dallarında Apollon'un kehaneti ile ilgili birer adet kuzgun olan iki defne ağacının yer aldığı Apollon altarına ait podyum kabartmaları olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- Agizza 2001:** R. Agizza, *Antik Yunan'da Mitoloji, Masallar ve Söylenceler* (Çev. Z.Z. İlgelen), İstanbul, 2001.
- Alzinger 1974:** W. Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos*, 1.1, Wien, 1974.
- Bingöl 1980:** O. Bingöl, *Das Ionische Normalkapitell in Hellenistischer und Römischer Zeit in Kleinasien*, Istanbuler Mitteilungen 20, Tübingen, 1980.
- Boardman 1995:** J. Boardman, *Greek Sculpture The Late Classical Period*, London, 1995.
- Boucher 1998:** B. Boucher, *Italian Baroque Sculpture*, London, 1998.
- Can 2005:** B. Can, *Roma Çağı Anadolu Mirarisinde Kıvrıkdal (Ranke) Bezemeleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi) 2005.
- Can 2006:** B. Can, "Erken Roma Dönemi Kıvrıkdal (Ranke) Bezemelerinde Hellenistik Etkiler", içinde: T. Takaoğlu (ed.), *Anadolu Arkeolojisine Katkıları. 65. Yaşında Abdullah Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*, 2006, 313-328.
- Carpenter 2002:** T.H. Carpenter, *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji* (Çev. B.B.M. Ünlüoğlu), İstanbul, 2002.
- Erhat 1978:** A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, 2. Baskı, İstanbul, 1978.
- Ganzert 1983:** J. Ganzert, "Zur Entwicklung Lesbischer Kymationformen", *Jahrb. Dtsch. Archäologischen Inst.* 98, 1983, 123-202.
- Gasparri-Paris 2013:** C. Gasparri-R. Paris, *Pallazzo Massimo alle Terme le Collezioni*, Roma, 2013.
- Gilgamiş :** *Gilgamiş Destanı* (Çev. S. Kutlu-T. Duralı), İstanbul, 1973.
- Grimal 1997:** P. Grimal, *Mitoloji Sözlüğü*, Yunan ve Roma (Çev. S.Tamgüç), İstanbul, 1997.
- Havelock 1981:** C.M. Havelock, *Hellenistic Art*, London, 1981.
- Hamilton 1996:** E. Hamilton, *Mitologya* (Çev. Ü. Tamer), 8. Baskı, İstanbul, 1996.
- Holtzmann 1984:** B. Holtzmann, *Asklepios, Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC) II-1/2*, Zürich und München, 1984, 863-897, Abb. 631-667/1-389.
- Homerus İlyada:** Homeros, *İlyada* (Çev. A. Erhat-A. Kadir), 4. Baskı, İstanbul, 1981.
- Kleiner 1992:** D.E.E. Kleiner, *Roman Sculpture*, Yale University, 1992.
- Lambrinudakis et.all. 1984:** W. Lambrinudakis et.all., *Apollon, Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC) II-1/2*, Zürich und München, 1984, 183-327, Abb. 182-279/3-1092.
- Landskron 2016:** A. Landskron, "Architectural Ornament Under the Flavian Dynasty in Asia Minor: The Case of the Temple of Domitian in Ephesus", *Thiasos Monografie X*, 2016, 251-262.
- Ovidius:** Ovidius, *Dönüşümler* (Çev. İ.Z. Eyupoğlu), İstanbul, 1994.
- Pedley 1999:** J. G. Pedley, *Griechische Kunst und Archäologie*, Köln, 1999.
- Pülz 1989:** S. Pülz, Untersuchungen zur kaiserzeitlichen Bauornamentik von Didyma, Istanbuler Mitteilungen 35, Tübingen, 1989.
- Rossini 2006:** O. Rossini, *Ara Pacis* (Trans. S. Fox), Milan, 2006.
- Rumscheid 1994:** F. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus*, Mainz, 1994.
- Schede 1909:** M. Schede, *Antikes Trauffleisen-Ornament*, Strassburg, 1909.
- Schörner 1995:** G. Schörner, *Römische Rankenfriese*, Mainz, 1995.
- Simon-Bauchhenss 1984:** E. Simon-G. Bauchhenss, *Apollo, Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC) II-1/2*, Zürich und München, 1984, 363-464, Abb. 298-353/24-621.
- Smith 1995:** R.R.R. Smith, *Hellenistic Sculpture*, London, 1995.
- Strocka 1981:** V. M. Strocka, *Das Markttor von Milet*, Berlin, 1981.
- Şimşek 2013:** C. Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum), Laodikeia Çalışmaları 2*, İstanbul, 2013.
- Şimşek 2019:** C. Şimşek, *Laodikeia'da Kazı ve Restorasyon Çalışmalarının 15 Yılı, Laodikeia Çalışmaları 5* (Ed. C. Şimşek), İstanbul, 2019, 1-88.
- Tırpan 1998:** A. Tırpan, *Stratonikeia. Augustus-İmparatorlar Tapınağı*, Konya, 1998.
- Vandeput 1997:** L. Vandeput, *The architectural decoration in Roman Asia Minor: Sagalassos: a case study*, Turnhout, 1997.
- Weigand 1914:** E. Weigand, *Baalbek und Rom, die Römische Reichskunst in ihrer Entwicklung und Differenzierung*, Berlin, 1914.
- Wilberg 1923 :** W. Wilberg, *Forschungen in Ephesos*, Band 3, 1923, 1-90.
- Wiplinger-Wlach 1996:** G. Wiplinger-G. Wlach, *Ephesus 100 Years of Austrian Research* (English by C. Luxon), Vienna, 1996.